

รูปแบบการปฏิบัติตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรต้นแบบประเทศไทย The Model of Sufficiency Economy Base Practicing on Thailand's Role-model Farmer

พัฒนารพี สืบขจร¹ พัฒนา สุขประเสริฐ^{1*} และศิริส ทองเชื้อ²
Phatraphee Suebkajorn¹, Patana Sukprasert^{1*} and Siros Tongchure²

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการปฏิบัติตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรต้นแบบประเทศไทย โดยประชากรเป็นเกษตรกรและบุคคลทางการเกษตรที่ได้รับรางวัลเกษตรกรดีเด่นแห่งชาติในระหว่างปี 2556 - 2560 ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จำนวน 76 ราย ใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล ร่วมกับการสืบค้นข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ร้อยละ ความถี่ ค่าเฉลี่ย และ การวิเคราะห์เนื้อหา ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรต้นแบบมีการปฏิบัติตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงในภาพโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.23) โดยรูปแบบการปฏิบัติตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย 2 เรื่องรวม 5 ด้าน (3 หลักการ 2 เงื่อนไข) โดยที่การปฏิบัติเรื่องเงื่อนไขของเงื่อนไขส่วนบุคคลมีการปฏิบัติในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.25) ได้แก่ ด้านความรู้ (ค่าเฉลี่ย 4.29) และด้านคุณธรรม (ค่าเฉลี่ย 4.21) กับการปฏิบัติเรื่องหลักการของเศรษฐกิจพอเพียงในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.21) ได้แก่ ด้านการ มีเหตุผล (ค่าเฉลี่ย 4.33) ด้านการมีภูมิคุ้มกัน (ค่าเฉลี่ย 4.24) และด้านความพอประมาณ (ค่าเฉลี่ย 4.07) ตามลำดับ แสดงให้เห็นว่า เกษตรกรต้นแบบให้ความสำคัญกับเรื่องเงื่อนไขส่วนบุคคลมากกว่าเรื่องหลักการของเศรษฐกิจพอเพียง

คำสำคัญ: เกษตรกรต้นแบบ เศรษฐกิจพอเพียง

Abstract

The research sought to examine the model of sufficiency economy base practicing on Thailand's role-model farmer. A total of 76 farmers who got the Thai national outstanding farmer award from Ministry of Agriculture and Cooperatives between years 2013 -2017 served as the respondents of the study. The structured interview was conducted among respondents for data gathering and complemented by secondary data. Data was analyzed using descriptive statistical tools such as percentages, frequency, means, and content analysis. The results of research showed that the overall level of sufficiency economy base practicing adopted by the role-model farmers found that they were in highest level ($\bar{x} = 4.23$). The model of sufficiency economy had 2 parts 5 components (3 principles 2 conditions). Two conditions of person were adopted by role-model farmers in highest level ($\bar{x} = 4.25$), which included knowledge ($\bar{x} = 4.29$) and ethics and virtues ($\bar{x} = 4.21$). The three principles of sufficiency economy base also were adopted by role-model farmers in highest level ($\bar{x} = 4.21$), which include reasonableness ($\bar{x} = 4.33$), self-immunity ($\bar{x} = 4.24$), and moderation ($\bar{x} = 4.07$) respectively. It can be seen that the role-model farmers pay more attention to conditions of person than principles of sufficiency economy base.

Keywords: role-model farmer, sufficiency economy

¹ภาควิชาส่งเสริมและนิเทศศาสตร์เกษตร คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

²สาขาวิชาวิทยาศาสตร์เกษตรและการประกอบกร คณะเกษตรและชีวภาพ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

*Corresponding author, Email: agrpasu@ku.ac.th

คำนำ

ไทยเป็นประเทศเกษตรกรรมที่สามารถส่งออกผลผลิตการเกษตรสร้างรายได้เข้าสู่ประเทศเป็นจำนวนมาก แต่ในความเป็นจริงกลับพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ยังมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการดำเนินชีวิต ดังที่ กรวิทย์ ตันศรี (2556) กล่าวว่า ครึ่งเรือนภาคเกษตรมีรายได้นอกภาคเกษตรเฉลี่ยสูงถึงเกินกว่า ร้อยละ 40 ของรายได้รวม สะท้อนให้เห็นว่าการมีรายได้จากภาคเกษตรเพียงด้านเดียวไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ โดยเกษตรกรมีรายได้จากภาคการเกษตรเฉลี่ย 160,932 บาท/ปี และมีรายได้เฉลี่ยนอกภาคการเกษตรของเกษตรกรทั่วไป เฉลี่ย 148,346 บาท/ปี (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2560) จากข้อมูลการถือครองที่ดินของเกษตรกรไทย เฉลี่ย 17.94 ไร่/ครัวเรือน (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2559) พบว่ามีการจ้างแรงงาน เฉลี่ย 0.65 คน/ครัวเรือน และมีต้นทุนการผลิตเฉลี่ย 101,957 บาท/ปี (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2560) นั้นแสดงถึงระบบการผลิตที่ขาดประสิทธิภาพ ต้นทุนการผลิตที่สูงและไม่สอดคล้องกับรายได้และส่งผลให้มีรายรับที่ไม่เพียงพอต่อการยังชีพ ดังนั้น เกษตรกรจำเป็นต้องพัฒนาตนเองให้มีการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพสมเหตุสมผล จึงจะประสบความสำเร็จในอาชีพได้อย่างมั่นคง มีความยั่งยืน และอย่างยั่งยืน

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มีบทบาทสำคัญ ในการที่จะทำให้เกษตรกรประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพ โดยเริ่มต้นจากการพัฒนาตนเอง โดยที่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (2540-2544) นับเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของการวางแผนการพัฒนาประเทศ โดยมุ่งเน้นพัฒนาขีดความสามารถของทรัพยากรมนุษย์ให้คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา (สภาพร หลาวทอง, 2542) และในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 (2545-2549) ได้ัญเชิญ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ในหลวงรัชกาลที่ 9 มาใช้เป็นหลักในการพัฒนาและบริหารประเทศควบคู่กับการพัฒนามนุษย์ นับเป็นองค์ความรู้และแนวทางการปฏิบัติในการดำรงชีวิตของพลนิกรชาวไทย โดยที่ผู้ปฏิบัติต้องยึดหลักความรู้ความเข้าใจในศักยภาพและความต้องการของตนก่อน และสามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบันได้โดยไม่เดือดร้อน (พัฒนา สุขประเสริฐ, 2558) เห็นได้ว่า การพัฒนาคนโดยนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพเป็นสิ่งสำคัญที่ประเทศไทยยังคงใช้เป็นหลักสำคัญในแผนพัฒนาประเทศจนถึงปัจจุบัน

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้มีการส่งเสริมการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการพัฒนาเกษตรกรผ่านการยกย่องเชิดชูเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพ ให้เป็นที่รับรู้แก่สังคมเพื่อประกาศเกียรติคุณและเผยแพร่ผลงานให้ปรากฏต่อสาธารณชน และเพื่อเป็นต้นแบบการปฏิบัติงาน และการวางแผน โดยกำหนดหลักเกณฑ์การตัดสินการคัดเลือกเกษตรกรดีเด่น ไว้ 4 ประเด็น คือ 1) ความคิดริเริ่ม และความพยายามพัฒนาอุปสรรคในการสร้างผลงาน 2) ผลงานและความสำเร็จของผลงาน ทั้งปริมาณและคุณภาพ ตลอดจนระยะเวลาที่ปฏิบัติงานและความยั่งยืนในอาชีพ 3) ความเป็นผู้นำและการเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวมในด้านต่างๆ และ 4) การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2560) ดังนั้น ความเป็นเกษตรกรดีเด่นแห่งชาติจึงนับเป็นต้นแบบทางความคิดแก่เกษตรกรทั่วไปได้ในเรื่องการประสบความสำเร็จและการยอมรับจากผู้อื่น สอดคล้องกับแนวคิดที่ว่าผู้นำที่มีอิทธิพลในทางบวกจะเป็นที่ยอมรับ และจะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลในสังคม (พงษ์พันธ์ พงษ์โสภา, 2542) การพัฒนาเกษตรกรให้ประสบความสำเร็จในอาชีพและการดำเนินชีวิต ภายใต้หลักเศรษฐกิจพอเพียง จึงนับว่าเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเกษตรกรและระบบส่งเสริมการเกษตรของประเทศได้อย่างดี

การวิจัยนี้เห็นความสำคัญของหลักเศรษฐกิจพอเพียง จึงใช้เป็นแนวทางในการศึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพเกษตรของดีเด่นแห่งชาติ และเพื่อใช้เป็นต้นแบบในการพัฒนาเกษตรกรได้อย่างมั่นใจต่อไป

วิธีการศึกษา

ประชากร

เกษตรกรและบุคคลทางการเกษตรดีเด่นแห่งชาติของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ระหว่างปี พ.ศ.2556 ถึงปี พ.ศ. 2560 ที่ได้รับพระราชทานโล่รางวัลในงานพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ จำนวน 76 คน (อ้างอิงข้อมูลจากหนังสือประวัติและผลงานเกษตรกร สถาบันเกษตรกร สหกรณ์ดีเด่นแห่งชาติและปราชญ์เกษตรของแผ่นดิน ปี 2556-2560)

เครื่องมือในการวิจัย

การศึกษครั้งนี้ใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยนำแบบสัมภาษณ์ให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คน ตรวจสอบความตรง (validity) ของเครื่องมือและปรับปรุงแก้ไข จากนั้นนำแบบสัมภาษณ์ไปทดลองใช้กับเกษตรกร (Pre-test) จำนวน 30 ชุด แล้วนำมาหาค่าความเชื่อมั่น (reliability) โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์อัลฟา (α coefficient) ได้ค่าความเชื่อมั่น 0.84 โดยการศึกษาแบบการปฏิบัติตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรต้นแบบประเทศไทย แบ่งเป็น 2 เรื่อง รวม 5 ด้าน ดังนี้ 1) เรื่องหลักการของเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ (1) ด้านความพอประมาณ (2) ด้านความมีเหตุผล และ (3) ด้านการมีภูมิคุ้มกันที่ดี กับ 2) เรื่องเงื่อนไขส่วนบุคคล ได้แก่ (1) ด้านความรู้ และ (2) ด้านคุณธรรม

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์นำมาประมวลผลด้วยโปรแกรมสถิติสำเร็จรูป ใช้สถิติเชิงพรรณนา (descriptive statistics) วิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วย ค่าการแจกแจงความถี่ (frequencies) ค่าร้อยละ (percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) เพื่อหาระดับการปฏิบัติตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรต้นแบบ พร้อมการตรวจสอบข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยผู้วิจัยวัดโดยใช้มาตราส่วนประมาณค่า (rating scale) วัด 5 ระดับ (ช่วงคะแนน = 0.8) โดยกำหนดเกณฑ์และช่วงคะแนนดังนี้

ระดับการปฏิบัติ	ช่วงคะแนน
มากที่สุด	4.21 – 5.00
มาก	3.41 – 4.20
ปานกลาง	2.61 – 3.40
น้อย	1.81 – 2.60
น้อยที่สุด	1.00 - 1.80

ผลการศึกษาและวิจารณ์

ปัจจัยพื้นฐานด้านบุคคล

เกษตรกรต้นแบบส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ร้อยละ 78.9 อายุเฉลี่ย 52.42 ปี ด้านการศึกษาจบมัธยมศึกษาตอนปลาย ร้อยละ 27.6 ซึ่งใกล้เคียงกับระดับการศึกษาปริญญาตรีในลำดับถัดมาที่ร้อยละ 26.3 สมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 3.29 คน ส่วนใหญ่เป็นสมาชิกศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต (ศพก.) ร้อยละ 86.84 ดังแสดงใน Table 1

Table 1 Personal characteristics' profile of the role-model famers.

(N=76)		
Personal Characteristics	Number	%
Gender		
Male	60	78.9
Female	16	21.1
Age (years old)		
15 – 46	19	25.0
47 – 52	20	26.3
53 – 60	18	23.7
61 – 80	19	25.0
Min = 15, Max = 80, $\bar{x}$ = 52.42		
Educational level		
Elementary school	16	21.1
Secondary school	6	7.9
High school	21	27.6
Vocational/technical school	4	5.3
Undergraduate school	20	26.3
Graduate school	9	11.8
Number of household member (person/household)		
≤ 2	11	14.5
3	42	55.3
4	14	18.4
Min =1, Max = 6, $\bar{x}$ = 3.29		
Member of Agricultural Learning Center		
Yes	66	86.8
No	10	13.2

ปัจจัยพื้นฐานด้านเศรษฐกิจ

เกษตรกรต้นแบบส่วนใหญ่มีระยะเวลาการทำกิจกรรมเกษตรเฉลี่ย 26.39 ปี มีรายได้จากภาคการเกษตรเฉลี่ย 8,705,590.83 บาท/ปี ในขณะที่มีรายจ่ายในภาคการเกษตรเฉลี่ยที่ 1,619,842.11 บาท/ปี การถือครองที่ดินภาคการเกษตรเฉลี่ย 62.40 ไร่ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นที่ดินของตนเอง ใช้แรงงานในครัวเรือนเฉลี่ย 1.95 คน/ครัวเรือน และแรงงานจ้างภาคการเกษตรเฉลี่ยที่ 1.64 คน/ครัวเรือน ดังแสดงใน Table 2

Table2 Economic characteristics' profile of the role-model famers.

(N=76)		
Economic Characteristics	Number	%
Years of agricultural work engagement (years)		
5 – 10	7	9.2
11 – 20	6	7.9
21 – 30	36	47.4
31 – 38	27	35.5
Min = 5, Max = 38, $\bar{x}$ = 26.39		
Agricultural Income (Baht/year)		
0 – 280,000	19	25.0
280,001 – 440,000	19	25.0
440,001 – 2,240,000	19	25.0
2,240,001 – 204,000,000	19	25.0
Min = 0, Max = 204,000,000, $\bar{x}$ = 8,705,590.83		
Agricultural expenditures (Baht/year)		
0 – 65,000	21	27.6
65,001 – 120,000	17	22.4
120,001 – 300,000	22	28.9
300,001 – 35,000,000	16	21.1
Min = 0, Max = 35,000,000, $\bar{x}$ = 1,619,482.11		
Agricultural land owner (Rai)		
0.00 – 20.00	19	25
20.01 – 39.00	19	25
39.01 – 65.00	19	25
65.01 – 442.00	19	25
Min = 0.00, Max = 442.00, $\bar{x}$ = 62.40		
Agricultural household Labor (person)		
None	5	6.6
1	4	5.3
2	62	81.6
3 – 5	5	6.6
Min = 0, Max = 5, $\bar{x}$ = 1.95		
Agricultural hiring labor (person)		
0 – 1	37	48.7
2 – 15	39	51.3
Min = 0, Max = 15, $\bar{x}$ = 1.64		

ช่องทางการรับข่าวสารของเกษตรกรต้นแบบ

เกษตรกรต้นแบบรับข่าวสาร เฉลี่ย 2.10 ครั้ง/สัปดาห์ โดยใช้เวลาในการรับข่าวสาร เฉลี่ย 65.47 นาที/ครั้ง ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วรับข่าวสารผ่านสื่อมวลชน (โทรทัศน์ Youtube และวิทยุกระจาย) เฉลี่ย 4.16 ครั้ง/สัปดาห์ และใช้เวลาในการรับข่าวสาร 94.93 นาที/ครั้ง รองลงมาคือ สื่อสังคม (Line Facebook วิทยุชุมชน และเคเบิลทีวีท้องถิ่น) เฉลี่ย 2.75 ครั้ง/สัปดาห์ และใช้เวลาในการรับข่าวสาร 86.51 นาที/ครั้ง ลำดับต่อมา คือ สื่อสิ่งพิมพ์ (หนังสือพิมพ์ แผ่นพับ และวารสารทางการเกษตร) เฉลี่ย 1.29 ครั้ง/สัปดาห์ และใช้เวลาในการรับข่าวสาร เฉลี่ย 36.38 นาที/สัปดาห์ ลำดับต่อมา คือ สื่อบุคคล (ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ปราชญ์เกษตร เกษตรกรต้นแบบ อาสาสมัครเกษตรหมู่บ้าน) เฉลี่ย 1.15 ครั้ง/สัปดาห์ และใช้เวลาในการรับข่าวสาร เฉลี่ย 59.61 นาที/ครั้ง และลำดับต่อมา คือ สื่อกิจกรรม (แปลงเรียนรู้ นิทรรศการ การประกวด แปลงสาธิต) เฉลี่ย 1.15 ครั้ง/สัปดาห์ และใช้เวลาในการรับข่าวสาร 49.93 นาที/ครั้ง ตามลำดับ ดังแสดงใน Table 3

Table 3 Information channels of role-model farmer.

Information Channel	$\bar{x}$		
	Time/week	Minute/time	
Printed media	1.29	36.38	
Activity	media	1.15	49.93
Personal	media	1.15	59.61
Social	media	2.75	86.51
Public	media	4.16	94.93
Average		2.10	65.47

การปฏิบัติตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรต้นแบบ

ด้านความพอประมาณ เกษตรกรต้นแบบมีการปฏิบัติในระดับมากในทุกประเด็น (ค่าเฉลี่ย 4.07) โดยเรียงตามลำดับ ได้แก่ การยึดมั่นในเรื่องความประหยัด และในการบอกได้ว่าอะไรคือความจำเป็น (ค่าเฉลี่ย 4.14) รองลงมาคือ ในการมีความสุขและพึงพอใจในการประกอบอาชีพการเกษตร (ค่าเฉลี่ย 4.11)

ด้านการมีเหตุผล เกษตรกรต้นแบบส่วนใหญ่มีการปฏิบัติมากที่สุดในทุกเรื่อง (ค่าเฉลี่ย 4.33) โดยเรียงลำดับ ได้แก่ เรื่องการคิดเป็นระบบและครบวงจรในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.37) รองลงมาคือในเรื่องการมีความมั่นใจว่าอะไรคือเป้าหมาย และอะไรคือสิ่งที่มีอยู่จากการมีข้อมูลที่เชื่อถือได้มาประกอบการวิเคราะห์วางแผนและบริหาร (ค่าเฉลี่ย 4.29)

ด้านการมีภูมิคุ้มกันที่ดี ในภาพโดยรวมเกษตรกรต้นแบบมีการปฏิบัติในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.24) ส่วนใหญ่มีระดับการปฏิบัติในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.37) ในเรื่องการบันทึกข้อมูลและใช้ข้อมูลมาประกอบการวิเคราะห์วางแผนและบริหารจัดการผลผลิตให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด รองลงมาคือ เรื่องการนำข้อมูลที่ได้นำมาใช้แก้ปัญหาและพัฒนางาน (ค่าเฉลี่ย 4.32) และเรื่องการวางแผนการผลิตตรงกับความต้องการของตลาด โดยมีระดับการปฏิบัติในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.14) ตามลำดับ

ด้านการมีความรู้ ในภาพโดยรวมเกษตรกรต้นแบบมีการปฏิบัติในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.29) ส่วนใหญ่มีระดับการปฏิบัติในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.43) ในเรื่องการมีความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในเรื่องที่ทำ รองลงมาคือการมีความสามารถในการบริหารจัดการปัจจัยการผลิต แรงงาน และทุน (ค่าเฉลี่ย 4.41) การพัฒนาตนเอง

สู่การเป็นผู้ประกอบการ (ค่าเฉลี่ย 4.32) และการใช้ความรู้เชิงวิชาการจนประสบผลสำเร็จได้อย่างสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง (ค่าเฉลี่ย 4.30) ตามลำดับ

ด้านการมีคุณธรรม ในภาพโดยรวมเกษตรกรรุ่นแบบมีการปฏิบัติในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.21) โดยมีระดับการปฏิบัติในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.43) ในเรื่องการมีความศรัทธาและเลื่อมใสในศาสนา/ลัทธิที่สังคมยอมรับ รองลงมาคือ การเป็นวิทยากรถ่ายทอดเทคโนโลยีด้านการเกษตร หรือให้คำแนะนำปรึกษาให้กับคนอื่น (ค่าเฉลี่ย 4.29) และการประพฤติตามบทบาทและหน้าที่อย่างมีความรับผิดชอบ (ค่าเฉลี่ย 4.26) ตามลำดับ ดังแสดงใน Table 4

Table 4 Sufficiency economy practicing level of role-model farmer.

Sufficiency Economy	$\bar{x}$	Practicing level
Principles		
1. Moderation	4.07	High
1) Always do saving	4.14	High
2) Identify of necessity and needs	4.14	High
3) Happiness and satisfy in agriculture	4.11	High
4) Proud of being farmer	4.00	High
5) Prevent shortage, excess as necessary	3.97	High
2. Reasonableness	4.33	Highest
1) Systematic and comprehensive thinking	4.37	Highest
2) Confidence in goal achievement from credible information	4.29	Highest
3. Self-immunity	4.24	Highest
1) Record the data and information	4.37	Highest
2) Use information to solve problems and develop work	4.32	Highest
3) Production planning to meet market demand	4.14	High
4) Standardize production: GAP, GMP, Organics, etc.	4.11	High
Conditions		
4. Knowledge	4.29	Highest
1) Thorough know and understand in implementation	4.43	Highest
2) Ability of resource management	4.41	Highest
3) Develop to be an entrepreneur	4.32	Highest
4) Use of academic knowledge in accordance with the state of reality	4.30	Highest
5) Innovative technology management.	4.29	Highest
6) Confidence in implementations	4.28	Highest
7) Zero waste management	3.97	High

Table 4 (Continued)

Sufficiency Economy	$\bar{x}$	Practicing level
5. Ethics and virtues	4.21	Highest
1) Faith in religion	4.43	Highest
2) Expert, consultant and learning centre to the other farmers	4.29	Highest
3) Responsibility in role and duty	4.26	Highest
4) Green economy production	4.17	High
5) Continuously participate in the community and society activities	4.05	High
6) Intend to work on duty to be achievement	4.11	High
7) Having be patient and indefatigable the obstacles	4.14	High

สรุปผลการศึกษา

เมื่อพิจารณาในภาพโดยรวม เกษตรกรต้นแบบมีปฏิบัติตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.23) โดยเป็นการปฏิบัติตามเงื่อนไขส่วนบุคคล (ค่าเฉลี่ย 4.25) ได้แก่ ด้านความรู้ กับด้านคุณธรรม (ค่าเฉลี่ย 4.29 และ 4.21 ตามลำดับ) และเรื่องหลักการของเศรษฐกิจพอเพียงในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.21) ได้แก่ ด้านการมีเหตุผล ด้านการมีภูมิคุ้มกันที่ดี และด้านความพอประมาณ (ค่าเฉลี่ย 4.33, 4.24 และ 4.07 ตามลำดับ) ดังแสดงใน Table 5

Table 5 Overall sufficiency economy practices level of role-model farmer.

Sufficient Economy	$\bar{x}$	Level of practicing
Principles of Sufficiency Economy	4.21	Highest
1. Moderation	4.07	High
2. Reasonableness	4.33	Highest
3. Self-immunity	4.24	Highest
Condition of Person	4.25	Highest
4. Knowledge	4.29	Highest
5. Ethics and virtues	4.21	Highest
Average	4.23	Highest

เกษตรกรและบุคคลทางการเกษตรดีเด่นแห่งชาติของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ประกอบด้วย เกษตรกรจำนวน 16 สาขาอาชีพ คือ สาขาทำนา สาขาทำสวน สาขาทำไร่ สาขาไร่นาสวนผสม สาขาปลูกหม่อนเลี้ยงไหม สาขาเลี้ยงสัตว์ สาขาเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืด สาขาเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำกร่อย สาขาเพาะเลี้ยงปลาสวยงามและพรรณไม้น้ำ สาขาปลูกสวนป่า สาขาบัญชีฟาร์ม สาขาการพัฒนาที่ดินเพื่อเกษตรกรรม สาขาการใช้วิชาการเกษตรที่เหมาะสม สาขาที่ปรึกษากลุ่มยุวเกษตรกร สาขาสมาชิกกลุ่มยุวเกษตรกร และสาขาเกษตรอินทรีย์ ซึ่งข้อมูลบางส่วนที่เกี่ยวข้องกับ

สมาชิกกลุ่มเยาวชนเกษตรกร ได้แก่ รายได้ภาคการเกษตร รายจ่ายภาคการเกษตร แรงงานในครัวเรือนและแรงงานจ้างไม่ปรากฏ (มีค่าเป็น 0) ดังนั้น จึงควรมีการศึกษาเพิ่มเติม โดยวิเคราะห์กลุ่มสมาชิกเกษตรกรแยกออกจากกลุ่มอื่น

อย่างไรก็ตาม เกษตรกรต้นแบบในสาขาต่างๆ ถือได้ว่าเป็นผู้ประสบความสำเร็จด้านการเกษตร มีการปฏิบัติตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงในระดับมากที่สุดทั้งในเรื่องเงื่อนไขส่วนบุคคลกับเรื่องหลักการของเศรษฐกิจพอเพียง แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรมีการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพการเกษตรจนประสบความสำเร็จ โดยให้ความสำคัญใน 2 ส่วน ดังนี้

เรื่องหลักการของเศรษฐกิจพอเพียง

เกษตรกรต้นแบบมีการปฏิบัติตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงในเรื่องหลักการของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้คือ

ด้านการมีเหตุผล เกษตรกรต้นแบบมีการปฏิบัติในระดับมากที่สุด (เฉลี่ย 4.33) นั้นแสดงว่าเกษตรกรต้นแบบมีความรอบคอบในการปฏิบัติงาน โดย พรกมล อ่อนเกตุพล และสุธัญญา ทองรักษ์ (2552) ได้กล่าวว่า การที่เกษตรกรใช้เหตุผลในการพิจารณาเหตุและปัจจัยที่กิจกรรมนั้นได้ผลดีหรือไม่ได้ผลดีทำให้เกษตรกรสามารถแก้ปัญหาได้เหมาะสมกับสภาพการทำงานของตนเอง การพิจารณาเหตุและผลทำให้เกษตรกรต้นแบบสามารถลงทุนได้อย่างคุ้มค่า เช่น รายได้ต่อหน่วยพื้นที่ เฉลี่ย 139,512 บาท/ไร่/ปี ซึ่งสูงกว่าเกษตรกรทั่วไปที่มีรายได้ต่อหน่วยพื้นที่เฉลี่ยเพียง 8,970 บาท/ไร่/ปี เท่านั้น แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรต้นแบบมีการนำข้อมูลมาวิเคราะห์อย่างเป็นระบบและใช้เหตุและผลประกอบการตัดสินใจ จึงทำให้สามารถบริหารจัดการทรัพยากรของตนเองได้อย่างคุ้มค่าและมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กฤษดา หลักเมือง และคณะ (2559) ที่กล่าวว่า เกษตรกรที่มีรายได้มากจะมีการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงมากกว่าเกษตรกรที่มีรายได้น้อย เนื่องด้วยต้องมีการพิจารณาถึงความคุ้มค่าของขนาดพื้นที่การดำเนินกิจกรรม

ด้านการมีภูมิคุ้มกันที่ดี เกษตรกรต้นแบบมีการปฏิบัติในระดับมากที่สุด (เฉลี่ย 4.24) โดยลดความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นและก่อให้เกิดความเสียหาย สอดคล้องกับงานวิจัยของ พัทธพรณ ยาโน (2552) ที่บ่งบอกว่าเศรษฐกิจพอเพียงสามารถลดความเสี่ยงในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ สามารถเตรียมพร้อมรับมือการเปลี่ยนแปลงในทุกๆ ด้าน จากผลการศึกษา พบว่า เกษตรกรต้นแบบส่วนใหญ่มีการจดบันทึกข้อมูล และใช้ข้อมูลบันทึกประกอบ การวางแผนและพิจารณาดำเนินการ การมีข้อมูลรอบด้านจะมีส่วนส่งเสริมให้เกษตรกรสามารถผลิตสินค้าได้ตามความต้องการของตลาด ช่วยให้เกษตรกรต้นแบบสามารถลดความเสี่ยงในการประกอบอาชีพ และมีผลประกอบการที่ดีสามารถสร้างรายได้ที่สูง โดยเฉพาะเกษตรกรต้นแบบที่อยู่ในประเภทสาขาประมงที่มีการผลิตเพื่อการส่งออกเป็นหลัก เห็นได้ว่า การผลิตของเกษตรกรต้นแบบบางส่วนที่ผลิตเพื่อการส่งออกและการผลิตที่เน้นมาตรฐานและคุณภาพในการผลิตตามความต้องการของตลาด สอดคล้องกับ สุนัย เศรษฐบุญสร้าง (2549) ที่กล่าวว่า การดำเนินธุรกิจต้องสามารถหลีกเลี่ยงความเสี่ยงได้ โดยการวิเคราะห์สถานการณ์และสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง มีการวางแผนและปรับตัวเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของโลก จึงทำให้มีโอกาสมากขึ้นในช่องทางการตลาดและการเพิ่มมูลค่าผลผลิต

ด้านความพอประมาณ เกษตรกรต้นแบบมีการปฏิบัติในระดับมาก (เฉลี่ย 4.07) จากข้อมูลพบว่า เกษตรกรต้นแบบส่วนใหญ่มีพื้นที่ถือครองทางการเกษตรค่อนข้างสูง เฉลี่ย 62.40 ไร่ มีการใช้แรงงานจากครัวเรือนเฉลี่ย 2 คน/ครัวเรือน และจ้างแรงงานเฉลี่ย 2 คน/ครัวเรือน ซึ่งพิจารณาพื้นที่ทำการเกษตรเทียบกับแรงงานในการดำเนินกิจกรรมแล้วเกษตรกรต้นแบบสามารถบริหารจัดการกิจกรรมของแปลงได้อย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับ ตะวัน ห่างสูงเนิน และคณะ (2557) ที่กล่าวว่า การดำเนินกิจกรรมการผลิตใดๆ ก็ตาม จำเป็นต้องคำนึงถึงทุนแรงงาน และทรัพยากรที่มีอยู่ เพื่อให้สอดคล้องและคุ้มค่า ผู้วิจัยได้เปรียบเทียบสัดส่วนแรงงานต่อพื้นที่การผลิตของเกษตรกรต้นแบบ พบว่ายังคงน้อยกว่าของเกษตรกรทั่วไป แสดงให้เห็นว่า การใช้แรงงานของเกษตรกรต้นแบบมีความพอประมาณ ความพอประมาณนับเป็นตัวกำหนดความประหยัด ความคุ้มค่า และความจำเป็นเพื่อไม่ให้เกิดการลงทุนที่สูงเกินไปจนประสบความสำเร็จเสียหาย สอดคล้องกับ พัฒนา สุขประเสริฐ (2558) ที่กล่าวว่า

ความพอประมาณ จะต้องพอดีลงตัว ไม่มากเกินไปหรือน้อยเกินไป สามารถดำเนินการได้โดยไม่เบียดเบียนทั้งต่อตนเอง และผู้อื่น

เรื่องเงื่อนไขส่วนบุคคล

เกษตรกรต้นแบบมีการปฏิบัติตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงในเรื่องเงื่อนไขส่วนบุคคล ดังนี้

ด้านความรู้ เกษตรกรต้นแบบมีการปฏิบัติในระดับมากที่สุด (เฉลี่ย 4.29) นั้นแสดงให้เห็นว่าเกษตรกรต้นแบบเป็นผู้ที่มีความรู้ โดยเมื่อพิจารณาเรื่องระดับการศึกษาของเกษตรกรต้นแบบ พบว่าจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ร้อยละ 27.6) และระดับมหาวิทยาลัย (ร้อยละ 26.3) ซึ่งแตกต่างจากเกษตรกรทั่วไปของประเทศ โดยสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (2558) ได้รายงานไว้ว่า เกษตรกรประเทศไทยส่วนใหญ่ ร้อยละ 74 จบการศึกษาระดับประถมศึกษาตอนปลายและต่ำกว่า ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กฤษฎา และคณะ (2559) โดยเกษตรกรที่มีการศึกษาสูง มีความสามารถในการอ่านออกเขียนได้มากกว่า ทำให้การรับรู้ข่าวสารจากแหล่งต่างๆ เกิดขึ้นได้มากกว่า สอดคล้องกับการการศึกษาของ จิตติมา ปาลกะเซนทร์ (2556) ที่ระบุว่า ระดับการศึกษาที่สูงขึ้น ทำให้เกษตรกรสามารถเข้าใจในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงได้มากขึ้นตามไปด้วย ประกอบกับความเชี่ยวชาญจากประสบการณ์ของเกษตรกรในการดำเนินกิจกรรมการเกษตร เฉลี่ย 26.39 ปี ที่จะส่งผลให้เกษตรกรต้นแบบมีความรู้มากขึ้นด้วย โดยที่กิจกรรมด้านการเกษตรนั้น ความรู้เป็นพื้นฐานที่สำคัญที่เกษตรกรจำเป็นต้องมี เนื่องจากการทำกิจกรรมด้านการเกษตร เกษตรกรต้องมีการทดลองและเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง โดยที่ในปัจจุบันมีเครื่องทุ่นแรงและเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการผลิตค่อนข้างมาก การหันมาพึ่งพิงศึกษาหาความรู้เป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่ง ประกอบกับการเข้าถึงแหล่งข้อมูล ความรู้ต่างๆ ก็สามารถเข้าถึงได้สะดวกและรวดเร็วขึ้น สิ่งเหล่านี้จะช่วยส่งเสริมให้เกษตรกรมีความรู้และความมั่นใจในการนำข้อมูลและเทคโนโลยีต่างๆ มาปรับใช้ในการปรับปรุงและพัฒนากิจกรรมการผลิตได้ดียิ่งขึ้นตามไปด้วย

ด้านคุณธรรม เกษตรกรต้นแบบมีการปฏิบัติในระดับมากที่สุด (เฉลี่ย 4.21) โดยกรมการศาสนา (2524) ได้ระบุว่า ศาสนาทุกศาสนามีหลักธรรมคำสอนที่มุ่งหวังให้ทุกคนประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดี ซึ่งเกษตรกรต้นแบบทุกคนมีการนับถือศาสนา นั้นแสดงให้เห็นว่าเกษตรกรต้นแบบมีสิ่งยึดเหนี่ยวในการปฏิบัติตนให้เป็นคนดีมีคุณธรรม ศีลธรรม นอกจากนี้หลักเกณฑ์การคัดเลือกเกษตรกรดีเด่นแห่งชาติ พ.ศ. 2560 ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2560) ประกอบด้วย ความเป็นผู้นำและการเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวมในด้านต่างๆ และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ นอกจากนี้ พบว่า เกษตรกรต้นแบบส่วนใหญ่ ร้อยละ 86.84 เป็นสมาชิกศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร (ศพก.) ที่ต้องมีการแลกเปลี่ยนและถ่ายทอดความรู้ให้แก่เกษตรกรทั่วไปอย่างสม่ำเสมอ โดยการปฏิบัติในเรื่องนี้ถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งในการเป็นต้นแบบตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงเนื่องจากการเป็นเกษตรกรต้นแบบต้องมีความเป็นจิตอาสา เสียสละ และแบ่งปัน สอดคล้องกับ พรนิภา จันทน์น้อย (2552) ที่ได้ระบุว่า ความเป็นจิตอาสา คือ การสามารถสอนให้บุคคลรู้จักการช่วยเหลือผู้อื่นตามกำลังของตนเอง เมื่อตนเองสามารถเลี้ยงชีพได้อย่างพอเพียงแล้ว อันจะเป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและบุคคลอื่น ดังนั้น การมีคุณธรรมของเกษตรกรต้นแบบเป็นส่วนสนับสนุนการพัฒนาตนเองให้เกษตรกรประสบความสำเร็จได้อย่างมั่นใจ

จากการศึกษาข้อมูลในรายละเอียดทั้งหมด พบว่า เกษตรกรต้นแบบมีการปฏิบัติตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.23) โดยนำหลักการทั้ง 2 เรื่อง และ 5 ด้านของหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพจนประสบความสำเร็จอย่างเป็นที่แจ้งประจักษ์ และสอดคล้องกับแผนพัฒนาของประเทศ ที่มุ่งเน้นการพัฒนาคนภายใต้การใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง โดยเมื่อพิจารณาสัดส่วนของหลักเศรษฐกิจพอเพียง ทั้ง 2 ส่วน พบว่า เรื่องเงื่อนไขส่วนบุคคล ได้แก่ ด้านความรู้ และด้านคุณธรรม มีค่าสูงกว่าเรื่องหลักการของเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ ด้านความพอประมาณ ด้านการมีเหตุผล และด้านการมีภูมิคุ้มกันที่ดี จึงถือได้ว่าเรื่องเงื่อนไขส่วนบุคคลควรเป็นพื้นฐานและยังช่วยสนับสนุนให้การปฏิบัติตามหลักการของเศรษฐกิจพอเพียงได้ประสบความสำเร็จ

มากยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับพัฒนา สุขประเสริฐ (2558) ที่ได้ระบุว่า ความรู้และคุณธรรมมีความสำคัญสูงสุด และช่วยสนับสนุนให้บุคคลสามารถนำหลักการ 3 ห่วง (ความพอประมาณ การมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดี) ไปปฏิบัติได้จริงและประสบความสำเร็จมีประสิทธิภาพได้อย่างมั่นใจ

ดังนั้น การปฏิบัติตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงถือเป็นสิ่งที่เกษตรกรจะต้องให้ความสำคัญ และควรนำมาเป็นหลักยึดถือปฏิบัติในการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพอย่างต่อเนื่อง โดยปฏิบัติในด้านการพัฒนาความรู้และศีลธรรม ซึ่งเป็น 2 เงื่อนไขส่วนบุคคลเป็นพื้นฐานหลัก เพื่อสนับสนุนการปฏิบัติในเรื่องหลักการเศรษฐกิจพอเพียง 3 ห่วง (ความพอประมาณ การมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดี) ได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงจะประสบความสำเร็จและเป็นเกษตรกรต้นแบบได้อย่างชัดเจน ซึ่งจะมีความมั่นคง ต่อไปได้ อย่างมั่นใจ ดังแสดงใน Figure 1

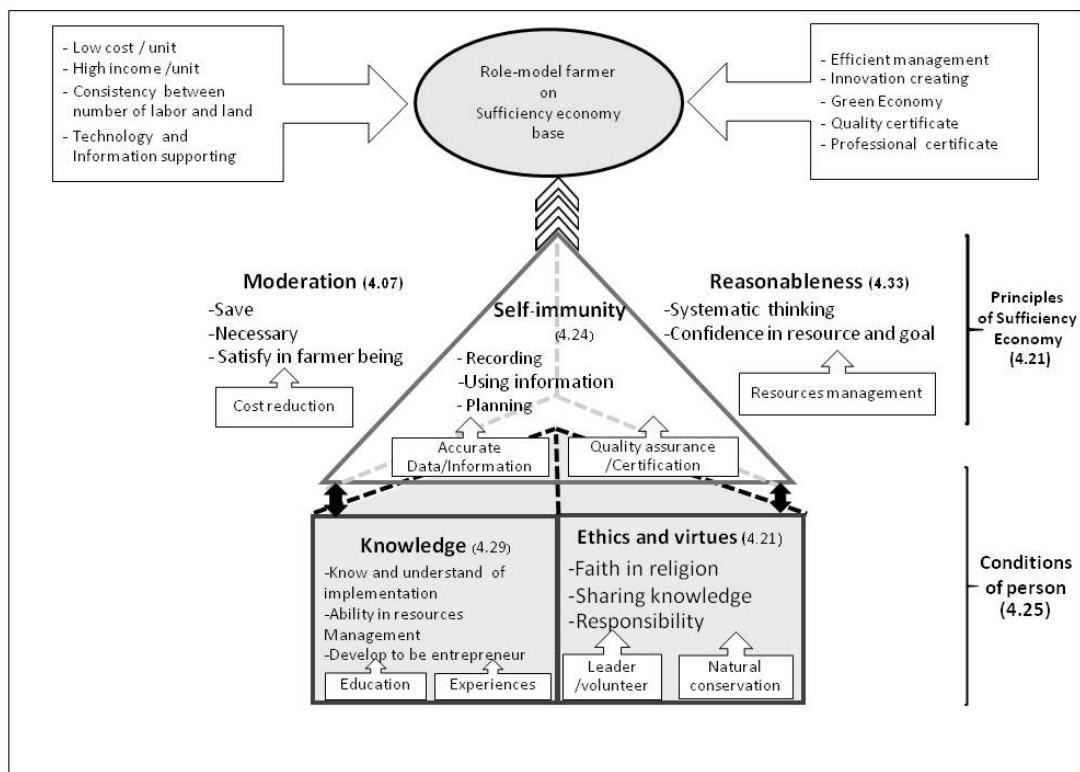

Figure 1 The model of sufficiency economy base practicing on Thailand's role-model farmer.

ข้อเสนอแนะ

1. เนื่องจากเกษตรกรและบุคคลทางการเกษตรดีเด่นแห่งชาติของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ประกอบด้วยเกษตรกรจำนวน 16 สาขาอาชีพที่มีความแตกต่างกันมากในเรื่องของรายได้ รายจ่ายและการถือครองที่ดิน ทำให้ช่วงห่างของข้อมูลค่อนข้างสูง ดังนั้นควรมีการจัดกลุ่มสาขาทั้งหมดให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันเพื่อให้เกิดความถูกต้องและแม่นยำในการวิเคราะห์ข้อมูลมากขึ้น

2. ภาครัฐและทุกภาคส่วนควรช่วยปลูกฝังและพัฒนาบุคคล โดยส่งเสริมการศึกษาควบคู่กับการบ่มเพาะศีลธรรมเพื่อพัฒนาคนให้เป็นทั้งคนดีและคนเก่ง ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงที่การมีคุณธรรมและการมีความรู้เป็นพื้นฐานสำคัญในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ

3. ภาครัฐควรส่งเสริมให้เกษตรกรบริหารจัดการทรัพยากรในการผลิต โดยเน้นในเรื่องประสิทธิภาพมากกว่าเชิงปริมาณ เนื่องด้วยข้อจำกัดด้านทรัพยากร เช่น ที่ดินและแรงงาน และเพื่อให้สอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง เช่น หากเกษตรกรมีพื้นที่การผลิตมากขึ้นก็จะทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น จึงต้องมีการใช้ทรัพยากรการผลิตให้มีประสิทธิภาพในเชิงระบบเพิ่มสูงขึ้นด้วยเช่นกัน

4. การประชาสัมพันธ์ความสำเร็จของเกษตรกรต้นแบบตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านสื่อเผยแพร่เพื่อการกระตุ้นให้เกษตรกรทั่วไปรับรู้และตระหนักถึงความสำคัญ และนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ควรใช้สื่อหลัก ได้แก่ โทรศัพท์ ที่เกษตรกรเข้าถึงได้อย่างกว้างขวาง และมีการเพิ่มช่องทางสื่อสังคมออนไลน์ ทั้งไลน์ (Line) และเฟสบุ๊ค (Facebook) ซึ่งเป็นช่องทางหนึ่งที่เกษตรกรไทยสามารถเข้าถึงได้มากขึ้นในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม

การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้แลกเปลี่ยนผ่านศูนย์การเรียนรู้ต่างๆ ของชุมชน เช่น ศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ยังคงมีความจำเป็นเนื่องจากสามารถจะส่งเสริมให้เกษตรกรมีการปฏิบัติตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงได้ด้วยเช่นกัน

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา. 2554. *ความรู้ศาสนาเบื้องต้น*. กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด. กรุงเทพมหานคร
- กรมส่งเสริมการเกษตร. 2559. *ฐานข้อมูลทะเบียนเกษตรกร*. ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร กรมส่งเสริมการเกษตร. กรุงเทพมหานคร
- กรวิทย์ ตันศรี. 2556. *แรงงานกับการเปลี่ยนแปลงของภาคการเกษตรไทย*. ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ขอนแก่น.
- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 2560. *ประวัติและผลงานเกษตรกร สถาบันเกษตรกร สหกรณ์ดีเด่นแห่งชาติประจำปี 2560*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด
- กฤษฎา หลักเมือง อภิญา รัตนไชย และภานุพันธ์ ประภาติกุล. 2559. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวันของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในจังหวัดสงขลา. *วารสารเกษตร*, ปีที่ 44 ฉบับพิเศษ 1 หน้า 99-104
- ตะวัน ห่างสูงเนิน, พงษ์ศักดิ์ อังสิทธิ์, อารวณ โภกาสพัฒนกิจ และรุจ ศิริสัญลักษณ์. 2557. ระบบเกษตรอินทรีย์ในบริบทของเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาเกษตรกรผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์ในเขตลุ่มน้ำแรมเมือง จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารเกษตร*, ปีที่ 30 ฉบับที่ 1 หน้า 61-69
- ฐิติมา ปาลกะเชนทร์. 2556. ปัจจัยที่ส่งผลต่อระดับความรู้ความเข้าใจในการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลพนม อำเภอนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี. *วารสารวิชาการ Veridial E- journal*. 6(1): 661-680
- พงษ์พันธ์ พงษ์โสภ. 2542. *พฤติกรรมกลุ่ม*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา.
- พรกมล อ่อนเกตุพล และ สุทธิญา ทองรักษ์. 2552. *เกษตรกรไทยกับการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาละโนดและอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา*. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการธุรกิจเกษตร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
- พรนิภา จันทน์น้อย. 2552. การดำเนินชีวิตกับเศรษฐกิจพอเพียง. *FEU ACADEMIC REVIEW*. ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 หน้า 5-9
- พัชรพรรณ ยาโน. 2552. *วิถีชีวิตกับการพัฒนาอาชีพของเกษตรกรแบบผสมผสานในจังหวัดชุมพร*. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. กรุงเทพมหานคร
- พัฒนา สุขประเสริฐ. 2558. *ก้าวอย่างจากเกษตรทฤษฎีใหม่สู่เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน*. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. กรุงเทพมหานคร
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. 2558. AEC: กับแรงงานภาคการเกษตร. *AEC News Alert*. กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ. ประจำวันที่ 20 พฤษภาคม 2558 หน้า 4-6
- สถาพร หลาวทอง. 2542. *การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรตำรวจ: ศึกษาเฉพาะกรณีกองบัญชาการการศึกษา สำนักงานตำรวจแห่งชาติ*

ชาติ. วิทยาลัยการยุติธรรม สำนักศาลยุติธรรม

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. 2560. เจาะข้อมูลเศรษฐกิจสังคมครัวเรือนเกษตร สศก. ระบุชัด เกษตรกรรายได้เพิ่ม สัดส่วนคนจนลดลง. ข่าวประชาสัมพันธ์สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ฉบับที่ 163/2560 วันที่ 22 ธันวาคม 2560

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2558. บทสรุปผู้บริหาร การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน 2558. ศูนย์ข้อมูลข่าวสารของราชการ สำนักงานสถิติแห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร

ศูนย์ เศรษฐบัญญัติสร้าง. 2549. แนวทางปฏิบัติ 7 ขั้น สุวิถีเศรษฐกิจพอเพียง: จากแนวปฏิบัติสู่แนวคิดทางทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิวิถีสุข

วันรับบทความ (Received date) : 23 ม.ค. 61

วันแก้ไขบทความ (Revised date) : 23 มี.ค. 61

วันตอบรับบทความ (Accepted date) : 31 พ.ค. 61